

Externality

Externality predstavujú ďalší prípad takzvaného zlyhania trhu, vyžadujúceho si korekciu zo strany štátu. Ekonomická teória rozlišuje medzi pozitívnymi a negatívnymi externalitami. Pozitívna externalita nastáva v momente, keď nejaký subjekt získava úžitok (benefituje) z konania iných subjektov bez toho, aby za to platil, resp. aby sa v primeranej miere (proporčne k svojmu benefitu) podieľal na nákladoch. Kvôli tomu dochádza k podprodukcii daného statku, nedosahuje sa spoločensky (pareto)optimálna úroveň outputu. Preto štát musí zabezpečiť prispievanie (platenie) týchto benefektorov poskytovateľom externalít. Táto teória však podľa rakúskej školy absolútne ignoruje základnú podstatu reálneho fungovania ekonomiky (trhu). Reálny život je totiž plný pozitívnych externalít. V skutočnosti len ťažko nájdeme nejaké ľudské konanie, ktoré nespôsobuje pozitívne externality „nestrannej“ (náklady nenesúcej) osobe. Ak sa Peugeot rozhodne postaviť veľké továrne v nejakom regióne a vďaka tomu vzrastú ceny nehnuteľností v tejto oblasti, predstavuje to pre ich vlastníkov pozitívnu externalitu. Znamená to snáď, že by teraz mali byť nútení zaplatiť Peugeotu nejaký príspevok? A keď, tak aký? Už skôr sme zdôraznili, že preferencie možno demonštrovať len konkrétnym konaním. Ak sa automobilka rozhodne postaviť danú továreň, tak to robí preto, že (ex ante) očakáva z daného kroku väčšie príjmy než s tým spojené náklady. A to bez ohľadu na nejakú prípadnú peňažnú podporu od vlastníkov nehnuteľností. Ak by naopak bola ochotná realizovať daný projekt len pri určitej minimálnej peňažnej podpore zo strany vlastníkov nehnuteľností, môže im to dať vedieť. A ak tí budú ochotní poskytnúť danú sumu, t. j. budú demonštrovať, že ich prospech z realizácie projektu je vyšší ako ich náklady s ním spojené, tak predmetnú čiastku poskytnú. Ak ju neposkytnú, tak naopak ukážu, že prípadné náklady prevyšujú potenciálny zisk. Opäť sa tak dostaneme k záveru, že len slobodnou interakciou medzi jednotlivými účastníkmi trhu dospejeme k optimálnej úrovni outputu a spravodlivému rozdeleniu nákladov a výnosov s ním spojených.¹⁴²

Negatívna externalita je stav, keď konaním jedného alebo niekoľkých subjektov vzniká škoda (náklady) nezúčastnenej (na výnosoch) strane. Preto musí nastúpiť na scénu štát a takéto konanie zaraziť alebo aspoň minimalizovať. Takáto situácia môže bezpochyby nastať a v reálnom svete sa aj stáva. Táto situácia však nepredstavuje zlyhanie trhu, ale zlyhanie

¹⁴² Mises, L. von: *Human Action, The Scholar's Edition*, ref. 59 a Cordato, R. E.: *Welfare Economics and Externalities In An Open Ended Universe: A Modern Austrian Perspective*. Norwell, Kluwer, 1992.

štátu, neschopného chrániť súkromný majetok. Ak napríklad nejaká tovareň svojou činnosťou znečistí nejakú rieku, v žiadnom prípade to nemožno hodnotiť ako zlyhanie trhu. Problém totiž je práve v tom, že tu trh nie je prítomný. V reálnych trhových podmienkach by vlastník rieky mohol požadovať od znečisťovateľa plnú náhradu škody vrátane ušlého zisku, ktorá mu znečistením vznikla. Naopak, v súčasnom systéme tú rieku vlastní štát. A ten namiesto takéhoto prístupu volí buď (nedostatočnú) pokutu a/alebo radšej úplne danú činnosť zakáže. V každom prípade dochádza k neefektívnemu a nespravodlivému riešeniu, ktoré vedie buď k neprimerane (vzhľadom na všetky reálne náklady) vysokej úrovni danej činnosti, alebo naopak príliš malej či nijakej. Naopak, trh prostredníctvom slobodnej interakcie medzi (potenciálne) poškodenými majiteľmi a (potenciálnymi) škodcami vedie k optimálnej úrovni problémových činností. Riešenie teda neleží v štátnej intervencii, ale v úplnom odštátnení všetkých vzácnych zdrojov a následne k absolútnej ochrane a rešpektovaniu vlastníckych práv.¹⁴³

Efektivita verzus spravodlivosť

Preferencie a uspokojenie jednotlivcov sú subjektívne, každému z nás vlastné a špecifické. Zároveň sú ordinálne, nie kardinálne (možno teda konštatovať len preferovanie alternatívy A pred B, ale nie, na koľko si cením alternatívu A a na koľko B). Nemožno im preto prideliť všeobecnú mernú jednotku – nemožno uskutočniť číselné (kardinálne) porovnanie medzi rôznymi jednotlivcami, ba ani tým istým človekom v rôznych časových obdobiach.

Nedá sa teda zistiť, či veľkosť zisku tých, čo si nedobrovoľnou transakciou (spôsobenou štátom) prilepšili, je väčšia, než strata tých k nej donútených. Vieme povedať len jedno: na trhu sa uskutočnia len také výmeny, z ktorých profitujú všetci (inak by sa na nich nezúčastňovali). A naopak, ak vláda využíva mocenský monopol, dochádza k takým operáciám, pri ktorých jeden získava a iný stráca.¹⁴⁴

Tieto princípy platia aj pre problematiku prerozdelenia (distribúcie) dôchodkov a bohatstva v spoločnosti od jednej skupiny ľudí (jednotlivca) druhej skupine ľudí (jednotlivcovi)

¹⁴³ Rothbard, M. N.: *Law, Property Rights, and Air Pollution*. In: *The Logic of Action II*, Cheltenham, Edward Elgar, 1997, s. 121-170.

¹⁴⁴ Pozri Pasour, E. C.: *Economic Efficiency and Public Policy*. In: Block, W. – Rockwell, L.: *Man, Economy, and Liberty: Essays in Honour of Murray N. Rothbard*, Auburn : Mises Institute, 1988.

prostredníctvom štátu. Na voľnom trhu neexistuje samostatný proces distribúcie príjmu a majetku. Distribúcia je výsledkom výmenného a produkčného procesu. Ľudia získavajú na trhu rôzne (prevažne) peňažné aktíva ako odmenu za statky, ktoré poskytujú ostatným účastníkom trhovej výmeny. Samostatná (od procesu výmeny a produkcie odtrhnutá) distribúcia (prerozdeľovanie) môže existovať len vďaka konaniu štátu.¹⁴⁵ V takomto prípade štát typicky niekomu násilím berie a niekomu inému dáva.¹⁴⁶ Takéto konanie však jednoznačne poškodzuje jednu skupinu a zvyhodňuje druhú. A tak prinajmenšom môžeme povedať, že s istotou nevedie k nárastu „spoločenského blahobytu“. ¹⁴⁷ Naopak, distribúcia na voľnom trhu je výsledkom slobodného, ex ante výhodného konania pre všetkých jej účastníkov. Nikto pri nej nestráca a niekto ňou získava. Okrem toho je na rozdiel od štátnej distribúcie (prerozdeľovania) spravodlivá, pretože pri nej nedochádza k násilnému porušovaniu vlastníckych práv jednotlivcov.¹⁴⁸

Ako sme už niekoľkokrát ukázali, trhový proces je jednoznačne formou spoločenskej interakcie, ktorá je z ekonomicko-efektívneho hľadiska nadradená organizovanému monopolnému násiliu (štátu, verejnej správe). No predstavitelia rakúskej ekonomickej školy nepropagujú slobodu a slobodný trh len z tohto relativistického a čisto utilitárneho hľadiska (hoci práve neoklasickí a keynesovskí ekonómovia hlavného prúdu tvrdia, že toto kritérium – kritérium efektívnosti – je najdôležitejšie na posúdenie vhodnosti akéhokoľvek spoločenského systému¹⁴⁹). Vychádzajú predovšetkým z platnosti a nedotknuteľnosti sústavy univerzálnych pravidiel spoločenskej spravodlivosti – etiky slobody.¹⁵⁰

Má štát právo zbaviť jednotlivca A časti príjmu alebo majetku a privlastniť si ho (prípadne ho posunúť občanovi B), ak A nadobudol majetok bez toho, aby násilným spôsobom narušil

¹⁴⁵ Všetky formy dobrovoľného darovania, charity či sponzoringu sú vo svojej podstate špecifickým typom výmeny.

¹⁴⁶ Samozrejme medzi tým si určitú časť ponechá pre svoju potrebu – na financovanie štátneho aparátu.

¹⁴⁷ Pozri Osterfeld, D.: *Social Utility and Government Transfers of Wealth: An Austrian Perspective*. Review of Austrian Economics, 1, 1988, č 1.

¹⁴⁸ Rothbard, M. N.: *Power and Market*, ref. 102.

¹⁴⁹ Táto (kontra)revolúcia hodnôt vďaka svoj zrod Coasovi. K tomu pozri Coase, R.: *The Problem of Social Cost*. Journal of Law and Economics, 3, 1960, 10.

¹⁵⁰ Pozri Rothbard, M. N.: *Ethics of Liberty*. New York : New York University Press, 1998.

vlastnícké práva niekoho iného? Takí predstavitelia modernej ekonómie, ako Richard Posner¹⁵¹ či Harold Demsetz¹⁵² tvrdia, že áno, ak to zvýši spoločenský blahobyť. Všetko je otázkou efektívnosti. Už vyššie sme si však vysvetlili, že vzhľadom na subjektívny charakter ľudských preferencií takýto zásah štátu v žiadnom prípade nemôže byť efektívny. Ale keby aj bol efektívny, podľa Rothbarda¹⁵³, Hoppeho¹⁵⁴, Blocka¹⁵⁵ či iných predstaviteľov rakúskej školy štát takto konať nesmie, pretože by násilím porušoval výhradné vlastnícké práva (slobodu) jednotlivcov, bol by nespravodlivý¹⁵⁶.

Štátne intervencie a blahobyť

Štátne intervencie predstavujú prípady hegemonického vzťahu – vzťahu založeného na príkaze a vynútenej poslušnosti – čo je v ostrom protiklade voči dobrovoľnému charakteru slobodných trhových vzťahov, založených na vzájomnej výhodnosti. Z napísaného jasne vyplýva, že takéto opatrenia vedú k poklesu blahobytu občanov.

Naopak, na zlepšenie životnej úrovne¹⁵⁷ treba nevyhnutne uskutočniť také opatrenie zo strany štátu, vyšších územných celkov a samospráv, ktoré povedú k eliminácii všetkých ich predchádzajúcich alebo terajších intervencií, obmedzujúcich nakladanie s titulmi vlastníckych (majetkových) práv. Konkrétne to znamená predovšetkým čo najrýchlejšie a najrozsiahlejšie zníženie daní, ciel, odvodov, verejných výdavkov, dotácií, transferov, inflácie. Zrušenie alebo aspoň radikálne obmedzenie cenovej regulácie, štátnej certifikácie a štátneho licencovania, či všeobecne uvoľnenie štátnych prekážok vstupu na trh. A v neposlednom rade úpravu

¹⁵¹ Pozri hlavne Posner, R.: *Economic Analysis of Law*. Boston : Little, Brown, 1986.

¹⁵² Pozri napr. Demsetz, H.: *Ethics and Efficiency in Property Rights Systems*. In: Rizzo, M.(editor): *Time, Uncertainty and Disequilibrium*. Lexington, D.C. Heath, 1979.

¹⁵³ Pozri predovšetkým Rothbard, M. N.: *Comment: The Myth of Efficiency*. In: *The Logic of Action I.*, ref. 6, s. 266-273.

¹⁵⁴ Pozri hlavne Hoppe, H. H.: *The Economics and Ethics of Private Property*, ref. 76 a *The Justice of Economic Efficiency*. In: Littlechild, S. (ed.): *Austrian Economics*, Londýn : Edward Elgar, 1990.

¹⁵⁵ Pozri Block, W.: *Ethics, Efficiency, Coasian Property Rights and Psychic Income: A Reply to Harold Demsetz*. *Review of Austrian Economics*, 8, 1995, č 2.

¹⁵⁶ A ako sme už dokázali vyššie aj „spoločensky“ neefektívny.

¹⁵⁷ Ak zvýšenie životnej úrovne je cieľ, o ktorý sa snažíme.

právnych noriem, týkajúcich sa ekológie, obchodných a pracovných vzťahov smerom k väčšiemu rešpektovaniu vlastníckych práv jednotlivcov.¹⁵⁸

DODATOK Č. I. TYPOLÓGIA ŠTÁTNYCH INTERVENCIÍ

Podľa Murraya N. Rothbarda¹⁵⁹ možno rozlíšiť tri základné kategórie štátnych intervencií do trhového procesu, ktoré znižujú jeho efektivitu:

1. *Autistické intervencie*: V tomto prípade štát priamo obmedzuje súkromné vlastníctvo výlučne jednej osoby – prikazuje jej, aby niečo urobila, resp. sa zdržala nejakého konania – tak, že sa to nedotkne jej interakcie s nejakým ďalším jednotlivcom. Štát v danom prípade nemá z danej intervencie žiadny priamy monetárny profit (to však prirodzene nevyklučuje existenciu napríklad politického prospechu). Príkladom je obmedzenie slobody prejavu, propagácie nejakého statku, náboženského vyznania.
2. *Binárne intervencie*: Pri tomto druhu zásahu si štát na základe hegemonického vzťahu vynucuje „výmenu“ medzi sebou a dotýčnou osobou, prípadne daného jednotlivca núti k „daru“. Ilustratívny príklad predstavujú dane a clá akéhokoľvek druhu a akejkokoľvek výšky, štátne výdavky, všeobecné či priame subvencie, transfery, povinná vojenská služba, inflácia.
3. *Triangulárne intervencie*: Pri tomto variante intervencie štát prikazuje alebo naopak zakazuje uskutočnenie výmeny medzi dvoma subjektmi (výmena sa vždy realizuje medzi dvoma partnermi). Napríklad cenové regulácie všetkých druhov, povinné licencovanie subjektov, štátna certifikácia kvality tovarov a služieb, pracovnoprávne vzťahy – minimálna mzda, ekologické predpisy.

Z knihy Štefunko, Martin: *Ekonomia slobody*, Kalligram, 2005, www.iness.sk

¹⁵⁸ Rothbard, M. N.: *Power and Market*, ref. 102.

¹⁵⁹ Rothbard, M. N.: *Man, Economy, and State*, ref. 74, kap. 12.